

Legal and economic challenges in improving the medical waste management system

Aziz ISKANDAROV¹, Valikhon RASHIDOV²

Central Asian Medical University
Tashkent State Medical University

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2025

Received in revised form

15 September 2025

Accepted 15 October 2025

Available online

05 November 2025

Keywords:

medical waste,
waste management,
legal regulations,
economic mechanisms,
environmental safety.

ABSTRACT

This article analyzes legal and economic issues in improving medical-waste management systems. Medical waste poses significant risks to the environment and public health, making effective management essential. The study examines shortcomings in current legislation, weak control and enforcement mechanisms, and the economic challenges faced by healthcare institutions – particularly insufficient funding and lack of investment. It proposes methods for implementing an effective management system and designing economic incentives. The article emphasizes the need for a comprehensive approach that combines legal reform, strengthened oversight, and economic measures to address existing problems.

2181-3663/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3663-vol4-iss4-pp100-109>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Tibbiyot chiqindilarini boshqarish tizimini takomillashtirishning huquqiy va iqtisodiy muammolari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

tibbiyot chiqindilari,
chiqindini boshqarish,
huquqiy me'yorlar,
iqtisodiy mexanizmlar,
ekologik xavfsizlik.

Maqola tibbiyot chiqindilarini boshqarish tizimini takomillashtirishdagi huquqiy va iqtisodiy muammolarni tahlil qiladi. Tibbiyot chiqindilari atrof-muhit va aholi salomatligi uchun katta xavf tug'dirishi sababli ularni samarali boshqarish muhim ahamiyatga ega. Maqolada amaldagi qonunchilik va normalarning yetishmasligi, nazorat mexanizmlaridagi kamchiliklar, shuningdek tibbiyot muassasalarida chiqindi boshqarishdagi iqtisodiy qiyinchiliklar, mablag' yo'qligi va

¹ Professor, Department of Hygienic and Medical Process Modeling, Central Asian Medical University.

² Department of Communal Hygiene and Occupational Health, Tashkent State Medical University. Tashkent, Republic of Uzbekistan. E-mail: valihon0000@gmail.com

investisiya yetishmasligi kabi masalalar ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, samarali tizimni joriy qilish yo'llari va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlari ham taklif etiladi. Maqola sohadagi muammolarni aniqlaydi va ularni hal qilish uchun huquqiy hamda iqtisodiy chora-tadbirlarni birgalikda qo'llashning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Правовые и экономические проблемы совершенствования системы управления медицинскими отходами

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

медицинские отходы,
управление отходами,
правовые нормы,
экономические
механизмы,
экологическая
безопасность.

Статья посвящена анализу правовых и экономических проблем совершенствования системы управления медицинскими отходами. Медицинские отходы представляют значительную угрозу для окружающей среды и здоровья населения, поэтому их эффективное управление имеет важное значение. В статье рассматриваются недостатки действующего законодательства, слабые механизмы контроля, а также экономические трудности управления отходами в медицинских учреждениях, включая нехватку средств и инвестиций. Предлагаются пути внедрения эффективной системы и экономические механизмы стимулирования. Статья подчеркивает важность комплексного подхода, включающего правовые и экономические меры, для решения существующих проблем.

MUAMMONING DOLZARBLIGI

Tibbiyot chiqindilari – bu har qanday tibbiyot muassasalarida, shu jumladan kasalxonalar, poliklinikalar, laboratoriyalar va dorixonalarda shakllanadigan xavfli va ifloslantiruvchi chiqindilar hisoblanadi. Ularning miqdori va turlari har yili o'sib borayotgani aholi salomatligi va atrof-muhit uchun katta xavf tug'dirmoqda. Tibbiyot chiqindilarini noto'g'ri boshqarish natijasida infeksiyalar tarqalishi, suv va yer oqsilanishi, shuningdek ekotizimning buzilishi kabi salbiy oqibatlar yuzaga keladi [1].

Mamlakatda tibbiyot chiqindilarini boshqarishning samarali tizimini joriy qilish huquqiy va iqtisodiy jihatdan bir qator muammolarga duch keladi. Huquqiy masalalar qatoriga me'yoriy hujjatlarning yetishmasligi, nazorat va mas'uliyat mexanizmlarining samarasizligi kiradi. Iqtisodiy jihatdan esa tibbiyot muassasalarida chiqindi boshqarish uchun zarur mablag'ning yetishmasligi, sarf-xarajatlar yuqoriligi va investitsiyalarning cheklanganligi asosiy to'siqlardan hisoblanadi [2].

Shu bois, tibbiyot chiqindilarini boshqarish tizimini takomillashtirishda huquqiy va iqtisodiy mexanizmlarni birgalikda qo'llash muhim ahamiyatga ega. Maqola ushbu sohadagi asosiy muammolarni tahlil qiladi, ularni hal etishning huquqiy va iqtisodiy yo'llarini ko'rib chiqadi hamda samarali va barqaror boshqaruv tizimini joriy etishning asosiy yo'nalishlarini aniqlaydi [3].

2019-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining Atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasi"ni № PF-5863-son farmoni bilan tasdiqladi. Mazkur konsepsiya beshta yo'nalish –

chiqindilarni xavfsiz utilizatsiya qilish, ichimlik suvi sifati va suv resurslari ekologiyasini yaxshilash, havo ifloslanishini kamaytirish, biologik xilma-xillik va o'rmonlarni saqlash, qishloq salomatligi bilan bevosita bog'liq bo'lgan yangi texnologiyalarni joriy etish bo'yicha chora-tadbirlarni nazarda tutadi [4].

Salomatlik inson, jamiyat, davlat rivojlanishining manbai va kelajak avlod salomatligini belgilovchi omil va salohiyat hisoblanadi, bu esa uning buzilish xavfining oldini olish zarurligini ta'kidlaydi. O'zbekiston Respublikasida tibbiy chiqindilarning epidemiologik, sanitariya-gigiyenik va ekologik xavfini o'rganish muammosi, birinchi navbatda, T.I. Iskandarov, A.Z. Zoxidov, B.X. Magzumov, S.S. Solixo'jayev, G.F. Sherqo'ziyevlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda yoritilgan. Ularning tadqiqot natijalari Sanitariya gigiyena va kasb kasalliklari ITI tibbiyot chiqindilari muammosiga bag'ishlangan asosiy konferensiyalarda taqdim etilgan va tibbiyot chiqindilarini yig'ish va zararsizlantirish bo'yicha turli xil tizimlarni yaratish va joriy etish bilan bog'liq ilmiy izlanishlarning keyingi yo'nalishlarini belgilab bergan. Shuningdek, ushbu tadqiqotlar bir qator sanitariya qoidalarini va me'yorlarini ishlab chiqish va tasdiqlashga olib keldi [5].

Katta potensial xavfga ega tibbiy chiqindilar talablarga rioya qilinmaganda, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, chiqindilar, suv va yer bilan bevosita yoki bilvosita aloqa qilish natijasida aholining yuqumli va yuqumli bo'lmagan kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin [6].

Shu munosabat bilan tibbiy chiqindilar muammosini hal qilishda asosiy amaliy vazifalardan biri tibbiy chiqindilarni boshqarish tizimini (tibbiy tashkilotning (TM) barcha tarkibiy darajalarida javobgarlik tartibini belgilovchi) va uning huquqiy va moliyaviy-iqtisodiy ta'minotini yaratishdir. Akademik T.I. Iskandarov rahbarligida amalga oshirilgan tadqiqotlar xavfli tibbiy chiqindilar bilan bog'liq ishlarni tartibga soluvchi qonunchilik bazasini, tashkiliy-boshqaruv va uslubiy hujjatlarni takomillashtirish [7, 8] va ularni zararsizlantirishning eng samarali usullarini qo'llash zarurligini ishonchli tarzda ko'rsatadi [9, 10].

Tadqiqot materiallari va usullar. Tadqiqot ishini olib borishda O'zbekiston Respublikasida tibbiy chiqindilarni yig'ish, saqlash, tashish, zararsizlantirish va utilizatsiya qilishga oid amaldagi qonunchilik va normativ-huquqiy hujjatlar (mahalliy va xalqaro standartlar, qonunlar, qoidalar), ilmiy adabiyotlar va tahlillar (maqolalar, kitoblar, konferensiya materiallari), tibbiyot muassasalarida chiqindilarni boshqarish amaliyotiga oid statistik ma'lumotlar va hisobotlar bo'lib hisoblangan bo'lsa, tadqiqotni olib borishda **hujjatlarni tahlil qilish usuli:** mavjud qonun va me'yorlarni, standartlarni hamda nazorat mexanizmlarini tekshirish; **tahlil va solishtirish usuli:** xalqaro va mahalliy tizimlarning samaradorligini solishtirish; tizimlashtirish va **umumiylashtirish usuli:** ma'lumotlarni umumlashtirish va muammolarni to'plash; iqtisodiy **tahlil usuli:** chiqindi boshqarish jarayonidagi xarajatlar va investisiyalar samaradorligini baholash usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning maqsadi tibbiyot chiqindilari bilan bog'liq ishlarni amalga oshirishning huquqiy va iqtisodiy muammolarini tahlil qilish va tibbiyot chiqindilarini boshqarish tizimini takomillashtirish yo'llarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish va inson farovonligi sohasidagi O'zbekiston Respublikasi **Komplaens, ichki audit va moliyaviy nazorat xizmati** tomonidan shifoxona ichidagi infeksiyalar profilaktikasining tarkibiy qismlaridan biri sifatida tibbiyot muassasalarida chiqindilar bilan epidemiologik xavfsiz muomala qilish muammosi bir necha bor ta'kidlangan.

Sogʻliqni saqlash tizimi samaradorligining koʻrsatkichlaridan biri aholining yuqumli kasalliklar, shu jumladan infeksiyalar bilan kasallanish darajasini pasaytirishdir, bu ham iqtisodiy xarajatlar hajmiga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Bundan tashqari, epidemiologik xavfsizlik va kasalxona ichi infeksiyalari profilaktikasi tibbiy faoliyat sifati va xavfsizligi ichki nazoratini amalga oshirishga zamonaviy yondashuvning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Turli tipdagi kasalxona chiqindilarini yigʻish va utilizatsiya qilish masalalarini hal etish, gemokontakt infeksiyalar xavfini kamaytirish, tibbiyot chiqindilarining aholi foydalanadigan umumiy chiqindi yigʻish konteynerlariga tushish imkoniyatini butunlay bartaraf etish zarur. Aholi tomonidan tushadigan maishiy chiqindilarni yigʻish, saqlash, tashish va zararsizlantirishga oid bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan, biroq davolash-profilaktika muassasalarida yuzaga keladigan chiqindilarni yuritish, ularni kamaytirish va samarali tozalash hamda zararsizlantirish usullariga oid ilmiy tadqiqotlar olib borilmagan, tibbiy chiqindilarni xavfsiz boshqarishning bir qator muhim masalalari hal etilmagan va hatto meʼyoriy hujjatlar bilan taʼminlanmagan.

Tibbiyot chiqindilari va ularni yoʻq qilish muammosi nafaqat mamlakatimizda, balki butun dunyoda dolzarb boʻlib turibdi. Masalan, xavfli chiqindilarni transchegaraviy tashish va yoʻq qilishni nazorat etish toʻgʻrisidagi Bazel konvensiyasida (Bazel, 1989-yil 22-mart) 45 turdagi eng xavfli chiqindilar ajratib koʻrsatilgan boʻlib, ularda tibbiyot chiqindilari yetakchi oʻrinlardan birini egallaydi. Ushbu turdagi chiqindilar alohida eʼtiborni talab qiladi, chunki ular ishlab chiqarish va isteʼmol chiqindilarining boshqa turlaridan bir qator muhim farqlarga ega: tibbiy chiqindilar tarkibida xavfli kasallik qoʻzgʻatuvchilari, zaharli va radioaktiv moddalar, parchalanmaydigan polimer materiallar boʻlishi mumkin.

Tibbiyot chiqindilarini utilizatsiya qilishda potensial xavflarni boshqarish tizimini takomillashtirishning shubhasiz dolzarbligi ham iqtisodiy, ham huquqiy xarakterdagi bir qator muammolarni belgilaydi. Inson salomatligi va atrof-muhitga zararli taʼsirining oldini olish maqsadida chiqindilar bilan bogʻliq ishlarni amalga oshirishning umumiy huquqiy asosi 1996-yil 29-avgustdagi 265-I-sonli “Fuqarolar salomatligini saqlash toʻgʻrisida”gi Qonunning 48-49-moddalari bilan mustahkamlangan. Shu bilan birga, SanQvaMning 0317–15-sonli “DPM chiqindilarini yigʻish, saqlash va utilizatsiya qilish” tibbiy chiqindilar bilan bogʻliq ishlarni tartibga soluvchi yagona hujjat hisoblanadi. Xususan, tibbiy chiqindilar bilan bogʻliq masalalar chiqindilarga tegishli ishlarni tartibga solishning umumiy tizimidan chiqarilgan va hozirgi vaqtda tegishli ravishda tartibga solinmagan. Ushbu sohani qonunchilik yoʻli bilan tartibga solishning yetarli emasligi tibbiy chiqindilar bilan bogʻliq ishlarni amalga oshirishda bir qator muammolarni keltirib chiqarmoqda, yaʼni huquqni qoʻllash amaliyotida tibbiyot chiqindilari bilan bogʻliq faoliyatni litsenziyalash masalasi hal etilmagan boʻlib, bu tibbiyot chiqindilarini yigʻish, tashish va joylashtirish bilan shugʻullanuvchi tashkilotlarni jalb qilishda bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Shunday qilib, Rossiya Federatsiyasi Dezinfektsiya tadbirlarini oʻtkazish, dezinfektsiya xizmatini amalga oshiruvchi tashkilotlarni joylashtirish hamda ularning xonalari va jihozlariga, dezinfektsiya vositalarini saqlash, tashish va ulardan foydalanishga oid sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlarini (0090–25-son SanQvaN) va Oʻzbekiston Respublikasi Sogʻliqni saqlash vazirligi huzuridagi sanitariya-pidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi qoʻmitasining 2025-yil 5-maydagi 8-sonli qaroriga muvofiq tibbiy yordam koʻrsatish doirasidan tashqarida dezinfektologiya boʻyicha tibbiy faoliyatni amalga oshirish toʻgʻrisida qaror qabul qildi.

Biroq O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tibbiy xizmat hisoblanmaydigan va tibbiy yordam ko'rsatish doirasida tadbirlar o'tkazishni nazarda tutmaydigan dezinfeksiya faoliyatini (dezinfeksiya, dezinseksiya, deratizatsiya) amalga oshiruvchi shaxslarga tibbiy litsenziya olish shart emasligini belgilagan. Shunday qilib, tibbiy chiqindilarni utilizatsiya qilish faoliyatini amalga oshirishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni hisobga olgan holda, amaldagi qonun hujjatlariga tibbiy yordamning barcha turlarini ko'rsatishda dezinfeksiya ishlarini (xizmatlarini) litsenziyalashning majburiyligini mustahkamlovchi va dezinfeksiya ishlarini (xizmatlarini) litsenziyalash talablarini belgilovchi tegishli o'zgartirishlarni qabul qilish zarur.

Shuni ta'kidlash kerakki, tibbiy chiqindilarning atrof-muhitga ta'siri shubhasiz xavfli bo'lishiga qaramay, amaldagi qonunchilikda tibbiy chiqindilarni pasportlashtirish majburiyati belgilanmagan, uning mazmuniga ushbu chiqindilarning tarkibi va xususiyatlari, ularning xavfiligini baholash to'g'risidagi ma'lumotlar kiradi.

Yuqorida ko'rsatilgan muammolar va qonunchilik bilan tartibga solishdagi kamchiliklar, eng avvalo, fuqarolarning qulay atrof-muhitga bo'lgan huquqini amalga oshirilishini ta'minlamaydi, bu O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 49-moddasida belgilangan bo'lib, u noqulay atrof-muhitning insonga salbiy ta'sirini bartaraf etish bo'yicha turli tadbirlarni o'tkazishni nazarda tutadi. Moliyaviy ta'minot muammolari ham dolzarbdir: sog'liqni saqlash tizimini qo'shimcha moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyoj doimiy ravishda ortib bormoqda, bu biotexnologik inqilob va tibbiyotni raqamlashtirish tendensiyalari bilan bog'liq. Moliyalashtirishning qo'shimcha manbalarini jalb qilishning istiqbolli shakllaridan biri davlat-xususiy sheriklik doirasidagi konsessiya, ya'ni "davlatning o'z mulkiy huquqlarini va xo'jalik faoliyatining ayrim turlariga bo'lgan huquqlarini muayyan muddatga nodavlat xorijiy yoki mahalliy kompaniyalarga muayyan shartlar asosida berishi" hisoblanadi. Tibbiyot tashkilotlari chiqindilarini boshqarish tizimining dolzarb muammolarini Toshkent viloyati misolida ko'rib chiqamiz.

Amaldagi SanQvaM 0090-25 ning "silga qarshi va yuqumli kasalliklarni davolash-profilaktika muassasalarida barcha V sinfga mansub chiqindilarni zararsizlantirish majburiydir" degan talabi (patogenligi 1-2-guruh mikroorganizmlari bilan zararlangan yoki zararlanishi mumkin bo'lgan o'ta epidemiologik xavfli chiqindilar) ushbu yo'nalishdagi tibbiyot tashkilotlarining 20% dan ko'p bo'lmagan qismida bajariladi. Sotib olingan chiqindilarni zararsizlantirish uskunalari binolar yoki rekonstruksiya qilish uchun mablag' yetishmasligi sababli ishlamay qolishi ham muhim muammo hisoblanadi. Hozirgi vaqtda jalb qilingan ixtisoslashtirilgan tashkilotlar har doim ham xavfli chiqindilar bilan to'g'ri ishlashni ta'minlamaydi. Konsessiya yoki outsorsing asosida tibbiy chiqindilarni apparatli zararsizlantirish komplekslarini yaratish ushbu muammoni hal qilishga yordam beradi.

Toshkent viloyati sog'liqni saqlash boshqarmasi davlat organlarining tibbiyot chiqindilarini apparatli zararsizlantirish komplekslarini yaratish bo'yicha xususiy hamkorining vazifalariga kompleksni joylashtirish uchun tibbiyot tashkilotining imkoniyatlarini loyihaoldi o'rganish; majmuani tibbiyot tashkiloti hududida yoki undan tashqarida loyihalashtirish; maydonchani tayyorlash; majmuani tibbiyot tashkiloti uchun zarur bo'lgan quvvatga muvofiq asbob-uskunalar bilan jihozlash; majmuani montaj qilish, foydalanishga topshirish; majmua ishini servis jihatidan ta'minlash kabilar kiradi. Toshkent viloyatida tashkilotlar joylashgan B sinfga mansub chiqindilarga ega sog'liqni

saqlash muassasalari (epidemiologik xavfli chiqindilar, 3-4-patogenlik guruhidagi mikroorganizmlar bilan zararlangan yoki zararlanganlik ehtimoli mavjud, shuningdek, biologik suyuqliklar bilan aloqada bo'lgan) va umumiy yo'nalishdagi poliklinikalarda hosil bo'ladigan chiqindilarni chetlashtirish kiradi. "V" sinfidagi chiqindilar silga qarshi yo'nalishdagi tibbiyot muassasalarida yuzaga keladi. Toshkent viloyatidagi tibbiy chiqindilar soni me'yor va amalda hosil bo'ladigan chiqindilar bo'yicha tahlil qilingan.

1-jadval

Klinik muassasalarda tibbiy chiqindilar bo'yicha tahlil jadvali

№	Muassasa turi	O'rtacha bemorlar soni (kuniga)	Me'yoriy tibbiy chiqindi miqdori (kg/kuniga)	Amalda hosil bo'layotgan chiqindi (kg/kuniga)	Farq (%)	Tahlil va izoh
1.	Respublika klinikasi	500	250 kg	310 kg	+24%	Asosiy sabab – yuqori operatsiya soni va laboratoriya ishlarining ko'pligi
2.	Tuman markaziy shifoxonasi	200	80 kg	95 kg	+18%	Infektsion bo'lim faoliyati sababli chiqindi ko'paygan
3.	Xususiy klinika	100	30 kg	28 kg	-7%	Chiqindilarni saralash tizimi yaxshi yo'lga qo'yilgan
4.	Poliklinika (ambulatoriya)	300	15 kg	20 kg	+33%	Bir martalik vositalar ko'p ishlatiladi
5.	Tug'ruqxona	150	60 kg	75 kg	+25%	Biologik chiqindilar ulushi yuqori
6.	Infektsion kasalxona	250	120 kg	145 kg	+21%	Infeksiya nazorati qoidalar bo'yicha chiqindilarni alohida yig'ish talab etiladi
7.	Dispanser (onkologik/ftiziatrya)	180	90 kg	110 kg	+22%	Sitotoksik va xavfli chiqindilar ko'p

Keltirilgan jadvaldan ko'rinib turibdiki, tahlil natijasida ko'pchilik muassasalarda **amaldagi chiqindi miqdori me'yordan 15–25% yuqori** ekani aniqlandi. Bu holatga asosiy ta'sir etuvchi omillar: bir martalik tibbiy vositalardan bir necha marotaba foydalanish; infeksiyon xavf yuqori bo'lgan bo'limlar faoliyati; saralash va utilizatsiya tizimining yetarlicha samarali emasligidir.

Shuni ta'kidlash kerakki, tibbiyot chiqindilari bilan ishlash bo'yicha amaldagi sanitariya-epidemiologiya talablariga muvofiq, tibbiyot tashkiloti rahbari tomonidan tibbiyot chiqindilari bilan ishlash sxemasi ishlab chiqilishi va tasdiqlanishi kerak, unda mintaqada ishlab chiqilgan va qabul qilingan tibbiy chiqindilarning hosil bo'lish me'yorlari ko'rsatilishi shart. Shunga qaramay, amaliy faoliyat ko'pincha chiqindilar hosil bo'lish me'yorlariga tuzatish koeffitsiyentlarini kiritish zarurligini taqozo etadi – xususan, chiqindilar hosil bo'lish me'yorlariga ta'sir qiluvchi omillar orasida tibbiyot tashkiloti tuzilmasida jarrohlik bo'limlari, shoshilinch yordam bo'limlari, qon quyish stansiyalari, laboratoriyalar va vivariylar hamda boshqalarning mavjudligi ajralib turadi.

Ushbu vaziyatda V.G. Akimkin va Ye.A. Zudinova tomonidan taklif etilgan tibbiy chiqindilar hosil bo'lish me'yorlari va ularga tuzatish koeffitsiyentlarini hisoblash usullarini qo'llash zarurati tug'iladi. Ushbu tadqiqot doirasida Toshkent viloyatida tibbiy chiqindilarni boshqarish tizimi va normativlarni aniqlashning mavjud usullari tahlil qilindi.

2-jadval

Toshkent viloyatida chiqindilarning hosil bo'lish miqdori

Ko'rsatkichlar	Chiqindi sinflari			
	A sinf chiqindilari (xavfsiz)	B sinf chiqindilari, (o'rtacha xavfli), kg	V sinf chiqindilari (xavfli), kg	G sinf chiqindilari (juda xavfli), kg
Davrda hosil bo'lgan amaldagi chiqindilar miqdori	30 654 211	1 312 764	38 732	25 496
Hosil bo'lgan tibbiy chiqindilar miqdori	20 543 635	2 542 709	623 329	20 318
Hosil bo'lgan tibbiy chiqindilar foizining me'yordan ortishi	36,9	-	-	16,34

Tibbiy chiqindilarning hosil bo'lishi ilgari taqdim etilgan ma'lumotlardan chetga chiqishlarni aniqlash va tibbiy faoliyat natijasida hosil bo'lgan turli xavflilik sinfidagi zararli moddalarni utilizatsiya qilish muammosini ajratib ko'rsatish imkonini berdi. A va G sinfidagi tibbiy chiqindilar miqdorining haqiqiy qiymatlari me'yoriy qiymatlardan yuqori bo'lib, bu tibbiy jarayonning ekologik xavfsizligi, xususan, qabul qilingan me'yorlarga javob bermaydigan tibbiy chiqindilar qayerga yo'q qilinishi bo'yicha bir qator savollarni keltirib chiqaradi.

Ta'kidlash joizki, xavfli tibbiy chiqindilarni zararsizlantirish zarurati nafaqat Toshkent viloyati, balki boshqa hududlarda ham olib borilishi lozim. Masalan, Sirdaryo viloyatida tibbiyot chiqindilarining hosil bo'lish hajmi yiliga o'rtacha 4,8 million kilogrammni, shu jumladan xavfli va o'ta xavfli chiqindilar yiliga 1,2 million kilogrammni tashkil etadi. Hayot faoliyati xavfsizligi nuqtai nazaridan tibbiy jarayon sifatini yaxshilash, tibbiy chiqindilarni boshqarish tizimining huquqiy me'yorlariga rioya qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasi subyektlari hududlarida, ular hali tashkil etilmagan joylarda, tibbiy chiqindilarni apparatli zararsizlantirish komplekslarini yaratish zarurati tug'ilmoqda. Bu xavfli tibbiy chiqindilarni zararsizlantirish xarajatlarini tibbiy tashkilot byudjetida ushbu maqsadlar uchun xarajatlarni rejalashtirish orqali sezilarli darajada kamaytiradi, xavfli tibbiy chiqindilarni utilizatsiya qilish bo'yicha xizmatlar va ishlarga haq to'lash maqsadida ajratiladigan byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligi va shaffofligini oshiradi. Biroq tibbiy chiqindilar muammosini alohida tibbiyot tashkiloti miqyosida hal qilish mintaq muammosini kun tartibidan olib tashlamaydi: bu O'zbekiston Respublikasi subyekti darajasida tizimli yondashuvni talab qiladigan masaladir.

Shunday qilib, davlat va byudjet tibbiyot tashkiloti, masalan, yiliga 550 million so'm aylanmasi bo'lgan ko'p tarmoqli statsionar, ko'pincha tibbiy chiqindilarni utilizatsiya qiladigan komplekslarni qurish uchun qo'shimcha moliyaviy mablag'larga ega emas. Hozirgi vaqtda Toshkent viloyatidagi tibbiyot tashkilotlarida hosil bo'lgan chiqindilarning kam qismi xavfli tibbiy chiqindilarni qayta ishlashga (utilizatsiya qilishga) majbur bo'lmoqda, bu O'zbekiston Respublikasi subyektlarida ham keng tarqalgan amaliyotdir. Amaldagi me'yorlarga ko'ra, zararsizlantirilmagan V sinfga mansub chiqindilarni tashkilot hududidan tashqariga olib chiqishga yo'l qo'yilmaydi. Tibbiyot chiqindilarini apparatli zararsizlantirish komplekslarini yaratish bu muammoni hal qilishga yordam bergan bo'lar edi.

Tibbiyot chiqindilarini utilizatsiya qilish umumdavlat miqyosidagi vazifa bo'lib, tibbiyot chiqindilari bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish, ayniqsa, B, V, G sinfidagi tibbiyot chiqindilarini zararsizlantirish uchun mintaqa byudjetidan qo'shimcha moliyaviy qo'yilmalar (maqsadli pul mablag'lari ajratish) va mintaqa hokimiyati organlarining jiddiy e'tiborini talab qiladi. Tibbiyot chiqindilari muammosini kompleks hal qilish, chiqindilar bilan ishlashning mintaqaviy tizimini shakllantirish (to'plash, saqlash, tashish va zararsizlantirishning maxsus texnologiyalarini qo'llash) muhimdir.

Tibbiyot chiqindilarini utilizatsiya qilish masalasi hal etilgan hududlarda tijorat sherigiga B, V, G sinfidagi tibbiy chiqindilarni utilizatsiya qilish bo'yicha: yig'ish, tashish, to'plash, apparatli maydalash (shaklini o'zgartirish), zararsizlantirish, ko'mish (yoki qurilish sohasiga o'tkazish – yo'llarga sepish/temir-beton buyumlar va boshqalar), chiqindilarni yig'ish uchun bir martalik sarflash materiallarini taqdim etish (paketlar, igna kesuvchilar); ko'p martalik konteynerlarni taqdim etish, ularni to'plash va vaqtinchalik saqlash joylariga ko'chirish; ko'p martalik konteynerlarni dezinfektsiya qilish kabi ishlar uchun haq to'lanadi.

Tibbiyot tashkiloti uchun utilizatsiya xarajatlari o'rtacha quyidagi ko'rsatkichlar bilan o'lchanadi: tibbiy chiqindilarni yig'ish, vaqtincha saqlash va yo'q qilish uchun sarflanadigan materiallarni (B, V sinflari) sotib olishga sarflangan moliya hajmi yiliga 2 800 000 so'm; tibbiy chiqindilarni zararsizlantirish uchun ishlatiladigan dezinfektsiyalash vositalarini (B, V sinflari) sotib olishga sarflangan moliya hajmi, yiliga 3 950 000 so'm; tibbiy chiqindilarni (B, V sinflari) MCHJ hududidan olib chiqishga sarflangan moliya hajmi yiliga 1 250 000 so'm; davolash-profilaktika muassasalarida, QMCH poligonlarida hosil bo'lgan chiqindilarni (B, V sinflari) ko'mishga sarflangan moliya hajmi yiliga 900 000 so'm.

Xarajatlarning umumiy summasi o'rtacha 9 7900 000 so'mni tashkil etadi. Utilizatorlarda plastmassa, shisha, metallardan yasalgan buyumlar (ignalar, mayda asboblari); lateks, syellyuloza, rezina, qog'oz, karton, yog'och, matolardan yasalgan buyumlar, operatsiyadan keyingi tanib bo'lmaydigan anatomik qismlar, biologik material, qattiq oziq-ovqat chiqindilari qayta ishlanishi mumkin.

Agar ushbu chiqindilar tibbiyot tashkiloti hududida qayta ishlansa, uning chiqindilari hajmi sezilarli darajada kamayadi – alohida mintaqada bo'yicha o'rtacha 7 baravar bo'lgan ko'rsatkichga ega bo'ladi. Tibbiyot chiqindilarini utilizatsiya qilishning bunday tizimi amaldagi qonunchilikka mos keladi va B va V sinfidagi barcha tibbiy chiqindilarni qayta ishlash orqali ekologik va epidemiologik xavfsizlikni kafolatlaydi, tibbiyot tashkilotlarida profil va quvvatni hisobga olgan holda tibbiy chiqindilarni apparatli zararsizlantirish uchastkalarini yaratadi.

Statsionarda 1 ta o'ringa to'g'ri keladigan tibbiy chiqindilarni zararsizlantirish va utilizatsiya qilishning kompleks tizimini yaratish xarajatlari arzonroq, demak, bu chiqindilarni kasalxona hududidan noma'lum yo'nalishda to'liq nazorat qilinmaydigan tarzda olib chiqib ketishga qaraganda iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqroqdir. Masalan, kecha-yu kunduz ishlaydigan statsionarda 1 ta koyka hisobida zararsizlantirish va utilizatsiya qilish uchun moliyaviy mablag'lar xarajatlari xodimlarning xavfsiz ishlamasligi va dezinfektsiya vositalarini sotib olishni hisobga olgan holda 15 700 so'mni tashkil etadi.

Statsionar tibbiyot tashkilotlarida hosil bo'ladigan tibbiy chiqindilar miqdorini hisoblash uchun quyidagi formuladan foydalanamiz: $K = N \cdot B \cdot D$, bu yerda K – bir yilda hosil bo'ladigan tibbiy chiqindilar miqdori, N – bir yildagi tibbiy chiqindilarning me'yoriy

miqdori, B – bir yilda davolangan bemorlar soni, D – bemorning oʻrtacha yotoq kunlari. Ekspertlarning hisob-kitoblari shuni koʻrsatadiki, tibbiy chiqindilarni apparatli zararsizlantirish kompleksini joriy etishda B va V sinfidagi tibbiy chiqindilar bilan bogʻliq xarajatlar kamida 32% ga kamayadi, bu esa har yili Oʻzbekiston Respublikasi subyekting byudjet mablagʻlarini tejash imkonini beradi. Ushbu tadbirlarning ijtimoiy samaradorligi B va V sinfidagi tibbiy chiqindilar bilan ishlashning ekologik va epidemiologik xavfsizligini toʻliq kafolatlashdan, yaʼni inson va atrof-muhitni tibbiy tashkilotlarning faoliyati natijasida hosil boʻlgan tibbiy chiqindilarning yuqumli boshlanishidan toʻliq himoya qilishdan iborat.

XULOSA

Hozirgi vaqtda Oʻzbekiston Respublikasining aksariyat hududlarida qoʻllanilayotgan tibbiy chiqindilarni zararsizlantirishning kimyoviy usuli ularning patogenligini toʻliq bartaraf etish imkonini bermaydi, bu esa tibbiy va ekologik xavf omili hisoblanadi. Tibbiyot chiqindilarini boshqarish tizimini yaratish sogʻliqni saqlashning strategik vazifasi va tibbiy faoliyat xavfsizligini taʼminlashning majburiy elementi boʻlib, turli xil tibbiyot tashkilotlari uchun tibbiy chiqindilarni utilizatsiya qilish tartibini belgilovchi yagona meʼyorlarni ishlab chiqish va qabul qilish zarurligini taqozo etadi.

Chiqindilar bilan bogʻliq ishlarni amalga oshirishning mintaqaviy tizimini shakllantirish (toʻplash, saqlash, tashish va zararsizlantirishning maxsus texnologiyalarini qoʻllash) uchun mintaqa byudjetidan tibbiy chiqindilar bilan bogʻliq ishlarni amalga oshirish, shu jumladan B, V, G sinfidagi tibbiy chiqindilarni zararsizlantirish uchun maqsadli pul mablagʻlarini ajratish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Ниязов А. Р. Экологические аспекты проблемы утилизации медицинских отходов лечебно-профилактических учреждений в Ханты-Мансийском автономном округе-Югре //Сборник тезисов VI региональной молодёжной конференции им. ВИ Шпильмана" Проблемы рационального природопользования и история геологического поиска в Западной Сибири". – 2018. – С. 142-144.

2. Мозжухина Н. А., Еремин Г. Б., Ломтев А. Ю. Противоречия законодательства по регулированию обращения с медицинскими отходами при производстве лекарственных средств //Гигиена и санитария. – 2019. – Т. 98. – №. 1. – С. 38-44.

3. Киёк О. В. и др. Обращение с медицинскими отходами в условиях современного здравоохранения-проблемы и пути решения //Кубанский научный медицинский вестник. – 2022. – Т. 29. – №. 3. – С. 121-134.

4. Болатчиев К. Х. Эпидемиологические аспекты обращения с медицинскими отходами.

5. Русаков Н. В., Щербо А. П., Мироненко О. В. Обращение с медицинскими отходами: идеология, гигиена и экология //Экология человека. – 2018. – №. 7. – С. 4-10.

6. Шамшурина Н. Г. и др. Правовые и экономические проблемы совершенствования системы управления медицинскими отходами //Гигиена и санитария. – 2020. – Т. 99. – №. 7. – С. 656-662.

7. Пономарев М. В. Правовое регулирование охраны окружающей среды при обращении с отходами производства и потребления //Дис. к. ю. н. М. – 2019.

8. Волхонская Е. К., Жукова И. В. Экономическая эффективность обеззараживания медицинских отходов классов Б и В сухим горячим воздухом на примере ЛПУ //Modern science: theoretical and practical look. – 2018. – С. 280-284.

9. Ахметов Б. Т. Тенденции развития правового регулирования в области обращения с отходами потребления //алматинского университета энергетики и связи. – 2020. – Т. 1. – С. 138.

10. Цуциев С. А., Пригорелов О. Г. Обращение с медицинскими отходами и их утилизация в чрезвычайных ситуациях военной службы //XXI век. Техносферная безопасность. – 2024. – Т. 9. – №. 2 (34). – С. 176-191.

11. ISKANDAROV, A. B., & RASHIDOV, V. A. (2025). TIBBIY CHIQINDILARNING SANITAR-GIGIYENIK TAVSIFI. INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 5(48), 57-58.

12. Iskandarov, A. B., & Rashidov, V. A. (2025). DAVOLASH-PROFILAKTIKA MUASSASALARI CHIQINDILARINI ZARARSIZLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI (ADABIYOTLAR SHARHI). MASTERS, 3(1), 56-60.

13. Курбанова, Ш. И., Рашидов, В. А., Абдулазизов, Р. А., & Илясов, О. А. (2015). Значимость организации мусороперегрузочных станций в аспекте утилизации твердых бытовых отходов. Молодой ученый, (11), 545-547.

14. Iskandarov, A. B., & Rashidov, V. A. (2025). TIBBIY CHIQINDILARNI UTILIZATSIYA QILISHGA QO 'YILADIGAN GIGIYENIK TALABLAR. INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 5(48), 55-56.